

GUIA PSICOPEDAGÒGICA

INTRODUCCIÓ GENERAL

El concepte general treballat en el conte joc *Famílium* és, tal com indica el seu nom, la família. La definició de “família” és complexa i actualment no hi ha un consens en la delimitació del concepte. Ens trobem amb múltiples definicions en funció de l'àmbit d'intervenció. Un fet indiscutible és que la família, com qualsevol altra institució social, tendeix a adaptar-se a la societat de la qual forma part.

Actualment, existeixen diferents models de família. En el conte joc hi són presents alguns dels més freqüents: la família adoptiva, la monoparental, la nombrosa, la gai, la lesbiana, la casa d'acolliment, la d'acolliment temporal, la reconstituïda, l'extensa, la tradicional i la transcultural.

En l'àmbit legislatiu, només es considera la família d'acolliment des del dret administratiu i el model de casa d'acolliment no es considera família. Tot i així, hem cregut important que tinguin un lloc en el conte joc basant-nos en el concepte de família proposat per Giorgio Nardone: “La família és el sistema de relacions fonamentalment afectives, present en totes les cultures, del qual l'ésser humà forma part durant un període llarg de temps, i no d'un temps qualsevol, sinó el de les seves fases evolutives més importants: neonatal, infantil i adolescent”.

El conte joc que us presentem familiaritza els infants en el reconeixement i la identificació de les característiques bàsiques dels diferents models familiars. Altres temes que s'hi treballen són l'abandonament o desemparament, la reproducció assistida, l'homosexualitat, la immigració, la mort i el divorci. Trobareu orientacions dins la guia per introduir-los correctament.

Famílium és un material didàctic que vol contribuir també a l'educació dels infants en el valor de la tolerància respecte a la diversitat familiar. La paraula “tolerància” és definida pel diccionari de la RAE com “la capacitat d'escoltar i acceptar els altres, comprenent el valor de les diferents formes d'entendre la vida.” És a dir, encara que nens i adults sentim més afinitat per un estil de vida o model familiar determinat, hem de procurar respectar el dels altres.

L'objectiu final és només treballar el valor de la tolerància i també descobrir allò que tenen en comú els diferents models familiars, que vol dir interioritzar i integrar el concepte de “família” en aquest sentit més ampli.

• GUIA PER A PARES I FAMILIARS

El conte joc Famílium us permetrà passar una estona entretinguda amb els vostres fills, alhora que els acostarà a una nova realitat social en què el paper regulador dels adults és decisiu. Conèixer els nous models familiars a través del conte facilitarà la comprensió d'aquesta nova realitat i els deixarà una empremta perdurable. Com qualsevol conte, també us permetrà tractar diversos temes educatius: treballar els valors, potenciar l'escolta atenta, compartir activitats educatives amb les persones adultes de la família, iniciar o reforçar la lectura, etc.

És important valorar la importància decisiva de la família en el seu rol educador ja que l'actitud dels pares té un paper essencial en la visió que l'infant tindrà d'un determinat àmbit, en aquest cas la família, quan sigui adult. La curiositat innata dels infants facilita la tasca que es duu a terme; els pares o tutors s'hauran d'adaptar a l'infant sense anticipar informació que aquest no els pregunti.

D'altra banda, acostar-se a les famílies que donen vida al conte joc és una bona ocasió perquè els adults revisem les nostres pròpies creences, pors o prejudicis respecte als nous models familiars.

Així doncs, l'objectiu que hi ha al darrere d'aquest conte joc és facilitar el camí per educar els fills i filles en els valors de la tolerància i el respecte. Això els ajudarà a convertir-se en persones respectuoses i adaptades a l'entorn.

PARLEM-NE

DE QUINA MANERA?

En el conte joc hi són presents conceptes com la mort, l'homosexualitat, el divorci, la sexualitat i reproducció, l'adopció, l'acolliment, la igualtat de gènere, la discapacitat i la immigració. Cal assenyalar que no existeix una única manera de parlar d'aquests temes. En tractar-los amb els nostres fills o filles, sovint sorgeix la preocupació sobre "què hem de dir?" quan les preguntes rellevants són "de quina manera els n'hem de parlar?" i "en quin moment ho hem de fer?".

La informació donada ha de ser coherent amb el grau de maduresa de l'infant. Hem d'utilitzar un llenguatge entenedor i donar respostes com més senzilles i concretes millor, per tal que puguin ser integrades en l'esquema mental del nen.

QUAN?

És fonamental respectar els temps individuals de cada nen o nena; per tant, cal esperar que siguin els mateixos infants els qui s'interessin per aquests temes i ens preguntin. Una manera fàcil de seguir el pensament d'un infant és que ens fixem en les preguntes que fa.

No es qüestionarà el mateix una nena que ha viscut de prop la mort que una que no n'ha tingut experiència directa. De la mateixa manera, l'actitud d'una criatura que ha viscut una situació de desemparament serà diferent de la d'una criatura que sempre ha tingut el vincle afectiu amb els pares i amb l'entorn familiar.

ORIENTACIONS SOBRE ELS TEMES

DIVORCI

El divorci per si mateix no és negatiu per al desenvolupament emocional del nen.

Recomanacions per evitar un mal divorci

Els problemes sorgeixen quan ens trobem davant d'un "mal divorci". Per evitar aquestes dificultats és aconsellable que transmetem als nens des de ben petits que els pares d'una banda són parella i de l'altra són pares; per tant, si es divorcien deixen de ser parella, però mai deixaran de ser pares. Tot i que no sempre és una tasca fàcil i que els límits entre "estem junts com a pares" i "estem junts com a parella" a la pràctica es poden confondre fàcilment, ser conscients de la frontera entre les dues coses pot facilitar el nostre paper com a pares després d'un divorci. D'altra banda, per ajudar el nen a gestionar la situació és aconsellable tenir una actitud oberta i clara sobre el que està passant, estimular que preguntin i permetre-li expressar els seus sentiments com desitgi. Un altre factor favorable és que procurem tenir una bona relació parental i un diàleg obert. Si això no s'aconsegueix, l'infant es trobarà enmig d'una guerra (explícita o implícita) en què, sigui a la casa que sigui, sempre es trobarà en territori enemic.

El tema de la custòdia i la mediació familiar

Actualment, la llei empara la custòdia compartida. Les investigacions han constatat que és beneficiós per al nen estar en contacte pròxim amb els dos pares i que ajuda a evitar la síndrome d'alienació parental. No obstant això, la custòdia compartida només serà beneficiosa per a l'infant si entre els pares hi ha diàleg i bona predisposició. Quan hi ha alt nivell de discòrdia parental o quan un dels pares és abusiu o negligent, serà millor l'opció de la custòdia exclusiva. Tampoc estan clars els beneficis de la custòdia compartida en el cas de nens molt petits. Per tot això, davant les dificultats és recomanable acudir als serveis

de mediació i educació parental a fi de minimitzar els prejudicis i potenciar el benestar del nen.

Desestigmatitzem el divorci

El divorci pot tenir conseqüències positives per als nens. S'ha demostrat que és millor per a l'estabilitat del nen uns pares separats i feliços que uns pares que viuen junts, barallats i sense cap relació d'amor. Els nens arribaran a entendre-ho, a adaptar-se i fins i tot, a gestionar-ho. A la llarga es pot convertir en una experiència més que els ajudarà a créixer personalment.

Contes infantils recomanats: *Els pares de la Sara se separen*, de Christian Lamblin; *Quin embolic de família!*, de Pascale Francotte; *No és culpa teva*, de Maria Adele Caravaglia, i *Mi familia ha cambiado: de 8 años en adelante*, de Berthold Berg i Madden Joe.

**El divorci explicat als nostres fills*. Lucas P i Leroy S.

IMMIGRACIÓ I INTERCULTURALITAT

Els processos migratoris han existit al llarg de la nostra història. És un fenomen intrínsec a la nostra naturalesa i ha estat present a totes les societats.

Els motius que porten les persones a emigrar poden ser diversos. No és el mateix quan l'emigració és fruit d'una decisió voluntària que quan algú es veu obligat a deixar la seva terra per circumstàncies polítiques o econòmiques.

Actualment, el tema de la immigració ha adquirit més rellevància com a conseqüència de la influència dels mitjans i les accions polítiques, entre d'altres.

Fomentem la integració

La interculturalitat o convivència entre cultures de vegades crea conflictes entre les comunitats que comparteixen un determinat territori. És fonamental que els nens aprenguin a respectar les cultures diferents de la pròpia. Que hi hagi persones que tenen costums, maneres de vestir o de menjar diferents no significa necessàriament un atemptat als nostres propis costums. Temes polèmics com portar el mocador a classe o no consumir determinants aliments, les celebracions, etc., sovint s'han mal entès i no se'ls ha donat la importància que tenen ni s'han tractat amb el rigor que mereixen. Aquestes pràctiques que resulten diferents sovint tenen un caràcter identitari que forma part del propi bagatge cultural, al qual ningú hauria d'estar obligat a renunciar.

La inclusió: cap a una societat multicultural

Més enllà de la integració, hem de tenir present la inclusió. Mentre que la integració implica només canvis adaptatius en les persones nouvingudes, la inclusió implica canvis tant en els immigrants com en la societat receptora. La inclusió és molt més beneficiosa perquè propicia el desenvolupament d'una

societat més oberta i desenvolupada que, d'una banda, manté allò que li és propi i, d'altra banda, s'enriqueix gràcies al contacte amb cultures diferents. Parlar de tots aquests aspectes amb els infants a partir del conte pot ser una bona manera d'introduir de forma natural i lúdica la diferència cultural i la necessària tolerància amb què tots l'hem d'encarar.

Posem fi a la desinformació: propiciem el coneixement de l'altre

D'altra banda, no hem de centrar-nos només en les diferències i hem de donar pes a les semblances (veí, company de classe...). És interessant donar informació als nens per propiciar el coneixement de l'altre i reduir els prejudicis. En tractar aquest tema, és interessant que a casa i a l'escola es doni informació de les altres cultures, no només de caràcter teòric sinó també de caràcter emocional, per tal d'eliminar la por, el rebuig i la xenofòbia. Informar-nos, els adults, i després transmetre-ho als nens és una manera d'enriquir-nos socialment i personalment.

Contes infantils recomanats: *El gat de Tigali*, de Didier Daenincks i Didier Daenickx; *La niña invisible*, de Jose Luis Garcia i Miguel Angel Pacheco; *Uno y siete*, de Gianni Rodari i Beatrice Alemagna, i la col·lecció de contes de *Quique y Mumbi*, de Cruz Blanco.

LA MORT D'UN ÉSSER ESTIMAT

Quan un nen perd un ésser estimat ha d'elaborar un procés de dol que comporta un període de temps determinat. El dol infantil no és de curta durada, sinó que a mesura que els nens creixen i es desenvolupen van incorporant nous factors de la pèrdua. És bàsic que els adults del voltant es tranquil·litzin i respectin aquest procés que ha de fer l'infant per ell mateix, ja que, en moltes ocasions, la família extensa o altres persones molt properes ja procuraran que el nen o nena no quedi desemparat i pugui elaborar el seu propi dol. La majoria de nens que reben suport i els seus sentiments són validats tenen un desenvolupament normal.

El dol normal dura entre un i dos anys, durant els quals predomina una sensació de soledat difícil de mitigar. Bowlby defineix **quatre fases en el dol**:

- Fase 1. Fase d'entumiment o xoc. Apareix en els primers moments i es caracteritza per negació de la pèrdua, desesperació, ràbia i no acceptació. Al llarg del dol poden haver-hi recaigudes a aquesta fase.
- Fase 2. Fase de cerca. És una etapa en què predomina l'enyorança, la inquietud i els pensaments recurrents sobre la persona perduda.
- Fase 3. Fase de desorganització i desesperança, en la qual es comença a establir la realitat de la pèrdua. La persona pot semblar apàtica i desarelada. Pot aparèixer insomni, pèrdua de pes i desconsol davant els records de la persona que s'ha perdut.
- Fase 4. Fase de reorganització. És una etapa en què s'atenua el dolor agut, la persona sent que es va reincorporant a la vida i pot recordar la persona perduda amb una sensació d'alegria i tristesa.

Respecte a la família, la mort també implica una reorganització, una redistribució de rols i la creació d'un nou sentit de pertinença a la nova realitat familiar.

Els pares o familiars responsables dels nens han de ser conscients de quins són els senyals normals que presenten els nens davant la mort i quins ens indiquen que té dificultats per afrontar la situació.

Respostes infantils normals per fer front a la pèrdua

En aquest sentit, les reaccions del nen dependran del moment evolutiu i de les actituds de l'adult.

A partir dels sis anys el nen ja és capaç de comprendre la mort i les seves conseqüències. Als nou anys el concepte de la mort del nen ja és molt semblant al de l'adult. Això no vol dir que estiguin preparats per afrontar-la i els adults els han d'ajudar a gestionar-ho. Una resposta habitual que els nens mostren és la negació i la culpa. Neguen que la persona hagi mort i es mostren més contents o colèrics. En aquest punt, l'adult no s'ha d'enfadar i els pot ajudar donant-los permís per plorar la pèrdua: "No fa falta que estiguis trist davant la gent, però si vols pots compartir la pena amb mi". Altres reaccions habituals són la idealització de la persona que ha mort i la recerca d'aquesta pels racons de la casa. Quan això passa els hem de deixar buscar i, fins i tot, pot servir de consol comentar que a vegades nosaltres també tenim ganes de fer-ho.

Recomanacions als adults

Un cop han passat les primeres hores crítiques, la notícia de la mort i com ha ocorregut s'ha d'explicar al més aviat possible: "Ha passat una cosa molt trista. El pare ha mort i ja no estarà més amb nosaltres. L'estimàvem molt i el trobarem moltíssim a faltar". Si la mort és per suïcidi no serveix de res amagar-ho i s'han d'aclarir els dubtes del nen i explicar-li què és el suïcidi.

Per tant, no hauríem d'allunyar els nens de la realitat, sinó, més aviat, animar-los a expressar els seus sentiments i deixar-los participar en els rituals de comiat. És important contestar les seves preguntes i tranquil·litzar-los ja que els temors més freqüents són: "he causat jo la mort?, em passarà a mi també?, i qui tindrà cura de mi?".

Tanmateix, ens hem de mantenir físicament i emocionalment prop del nen.

Senyals d'alerta

Hem de consultar un professional si observem els següents signes d'alerta: plor i rebequeries que duren molta estona, conductes infantils durant períodes prolongats, imitació exagerada de la persona morta, apatia i desinterès pels amics, por de quedar-se sol, malsons i insomni, molèsties físiques freqüents i fracàs escolar.

Contes infantils recomanats: *La mort d'en Tim*, d'Elzbieta; *Adivina cuánto te quiero*, de Sam McBratney; *Així és la vida*, d'Ana Luisa Ramírez; *Més enllà del gran riu*, d'Armin Beuscher, i *S'ha mort l'avi*, de Dominique de Saint Mars.

SEXUALITAT I REPRODUCCIÓ

Quan parlem de sexualitat no només ens referim als nostres cossos i a com funcionen, sinó també al nostre gènere i a la identitat de gènere (com ens sentim essent home o essent dona), a la nostra orientació sexual i als nostres valors sobre la vida i l'amor. Per tant, tots aquests aspectes els hem de tenir presents quan parlem amb els infants.

-Definició de sexe

Conjunt de les peculiaritats bioquímiques, fisiològiques i orgàniques que divideixen els individus d'una espècie en **mascles i femelles** i fan possible entre ells mitjançant els adequats processos de conjugació o fecundació, una periòdica modificació de la informació genètica.

Hi ha infants amb característiques orgàniques per la qual es dona una discrepància entre el seu sexe i els seus genitals, comptant amb característiques genètiques i fenotípiques pròpies de l'home i de la dona en grau variable. S'anomenen **persones Intersexuais**.

-Definició de gènere

El gènere es defineix com el conjunt de característiques psicològiques, socials i culturals assignades a dones i homes i que s'adquireixen en el procés de socialització de les diferents cultures al llarg de la història.

-Identitat de gènere

La **identitat de gènere** és forma, per norma general, al voltant dels tres anys. Un cop passada aquesta edat és molt difícil de canviar. És la percepció que una persona té sobre el seu propi gènere. Generalment, aquest es pot classificar en nen, nena o no-binari.

Es pot correspondre amb el sexe assignat en néixer o en pot diferir. En el primer cas, es parla d'una persona cisgènere, mentre que el segon és el cas de les persones transgènere. Per entendre aquesta realitat es recomana veure el programa 30-minuts Transit

<https://www.ccma.cat/tv3/alcanta/30-minuts/transit-menors-transsexuals/video/5613571/>

o bé, "Sexo Sentido" de documentos TV.

<http://www.rtve.es/alicarta/videos/documentos-tv/documentos-tv-sexo-sentido/2616594/>

És molt important respectar el que sent la criatura i anomenar-la per el seu nom sentit. A Catalunya amb la Llei 11/2014 (Que garanteix els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la tranfòbia) és possible canviar el nom a la targeta sanitària i altres carnets per tal que no pateixin una discriminació gratuïta en cap àmbit. Trobareu més informació a l'enllaç del protocol per a l'atenció i acompanyament de l'alumnat transgènere en els centres educatius:

https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematic/09lgtbi/Persones_TRANS/08_protocol-transgeneres.pdf

Contes infantils recomanats per a infants trans*:

Sirenes de Jessica Love.

Cua de Sirena, d'Alba Barbé i Serra i Sara Carro Ibarra.

Sóc la Jazz., *Herthel*, *Jessica/Jennings*. *Piratrans Carabarro* de Gran Oviro Acopán, Manuel Gutierrez.

-Orientació afectivo sexual

És la atracció emocional, sexual, afectiva vers una altra persona.

Orientació **homosexual** atracció cap el mateix sexe.

Orientació **heterosexual** atracció cap el sexe contrari.

Orientació **bisexual** atracció vers ambdós sexes.

Parlar sobre la sexualitat amb els infants els ajuda a afrontar les seves emocions i la pressió del grup d'iguals. Si la família es mostra disponible a l'hora d'abordar aquests temes quan els infants són petits, quan es facin grans acudirán als pares davant d'un dubte o un problema.

No sempre és fàcil parlar de sexualitat i molts pares, fins i tot els més "moderns", tenen por de no tenir les respostes adequades. Tot i així, és recomanable no evitar el tema ni amagar els sentiments.

En el fons, el nen només vol saber si és normal i no espera una definició tècnica sinó una resposta clara que satisfaci la seva curiositat. Es poden aprofitar els moments oportuns per parlar de la sexualitat (per exemple, una coneguda s'ha quedat embarassada, un anunci de televisió amb contingut sexual, etc.).

Recomanacions als adults: desmuntem els mites al voltant de la sexualitat infantil

- Els nens també son éssers sexuals.
- Donar informació sexual als nens no significa que els incitem a tenir relacions sexuals, sinó que és una forma de protegir-los.
- No hem de donar res per assumit; que un nen pregunti una cosa no vol dir que estigui pensant fer-la.
- És millor tenir una actitud positiva i no centrar-nos només en els aspectes negatius, com ara les malalties de transmissió sexual.
- És recomanable parlar de les conductes sexuals utilitzant els noms correctes i no altres paraules més eufemístiques.
- Que un nen es masturbi és natural i forma part del procés de descoberta d'ell mateix i del seu propi cos; per tant, no se li ha de donar gaire importància; en tot cas, el que caldrà és ensenyar-li que no ho ha de fer en públic.
- Pel que fa a les fantasies sexuals, sovint els nens es preocupen perquè tenen aquests pensaments; una manera d'ajudar-los és fer-los entendre que pensar sobre una cosa no significa que aquesta es faci realitat.

La reproducció

A partir dels vuit anys els nens i nenes es comencen a acostar a la pubertat. És el moment d'introduir els temes de la menstruació, l'ejaculació i la reproducció.

Pel que fa a la reproducció, cal dir la veritat i donar respostes adaptades a l'edat del nen.

També és interessant parlar-los dels mètodes de reproducció assistida i que els nens coneguin que algunes persones recorren a aquest tipus de reproducció quan la concepció de forma natural no és possible, bé per infertilitat o per problemes per concebre, o bé per decisió personal quan no es vol la col·laboració directa d'un home en la concepció (mares solteres, mares lesbianes, etc.). Si hem d'abordar el tema amb un nen nascut per reproducció assistida, no hem d'amagar-li-ho i hem de posar èmfasi en l'amor i en el desig dels progenitors de tenir un/a fill/a.

Les tècniques de reproducció assistida més freqüents són:

- Inseminació artificial: és una tècnica senzilla que consisteix a introduir el semen a la cavitat uterina en el moment de l'ovulació per tal d'aconseguir l'embaràs.
- Fecundació in vitro: és una tècnica que consisteix a aconseguir la fecundació de l'òvul fora de l'úter en un laboratori. En primer lloc, es donen hormones per estimular la generació d'òvuls; en segon lloc, es fa una punció ovàrica per extreure l'òvul, tot seguit es fa la fecundació al laboratori i a continuació es fa la transferència embrionària, que consisteix a dipositar l'embrió (òvul fecundat que ha evolucionat satisfactòriament) a l'úter de la dona. No sempre després de la implantació es dona l'embaràs. Per aquest motiu, es congelen la resta

d'embrions per dipositar-los posteriorment a l'úter de la dona fins que es generi l'embaràs.

- Injecció intracitoplasmàtica d'espermatozoide: és una variació de la fecundació in vitro que consisteix a introduir directament un sol espermatozoide dins de cada òvul.
- Maduració in vitro: és una tècnica recent per aconseguir òvuls. En aquest cas, no s'utilitza tractament hormonal o aquest és en dosis molt baixes. Per això, els òvuls extrets han de romandre més temps en cultiu fins que es fa la inseminació.

Contes infantils recomanats: *Aquesta ets tu i aquest sóc jo*, de Doris Dübel, i tres contes de Robie H. Harris titulats *No és la cigonya*; *Sexe..., què és?*, i *És al·lucinant! Pesigolles* de Sara Carro y Alba Barbé. *Sexo es una palabra divertida*, de Cory Silverberg y Fiona Smyth.

HOMOSEXUALITAT

Arribat el moment, serà bo explicar als infants que les persones amb orientació homosexual se senten atretes per les persones del mateix sexe, tant en l'aspecte sexual com en l'aspecte afectiu o sentimental.

Posem fi als prejudicis envers l'homosexualitat

- És important ressaltar el caràcter emocional de les relacions homosexuals, ja que el terme homosexual posa èmfasi en la connotació purament sexual.
- En parlar de famílies de pares gais o mares lesbianes cal remarcar que els nens amb dos pares o dues mares no tenen més desordres afectius que els nens amb pares heterossexuals. Allò que realment importa és la qualitat de les relacions familiars.
- L'orientació sexual dels pares no condiciona l'orientació sexual dels seus fills.
- Informem dels aspectes positius, com ara que en aquestes famílies la divisió de tasques a casa no està tan condicionada pels rols de gènere, la qual cosa fa que es propiciï un increment de la tolerància referent a la igualtat de gènere.

Contes infantils recomanats: *M'ho va dir la lluna*, de M. Àngels Gil i Mabel Piérola; *Mames meves*, de Vanessa Soodeen; *Rei i Rei*, de Linda Haan i Stern Nijland, i *Ens agradem*, de Juanolo.

ADOPCIÓ

En el procés adoptiu, d'una banda hi ha l'adopció legal i, d'altra banda, l'afectiva. Un cop s'ha portat a terme la primera, entra en joc la segona.

Què és l'adopció afectiva?

L'adopció afectiva és un procés bidireccional: els pares han d'adoptar el nen i el nen ha d'adoptar els pares. Per als pares pot ser un procés difícil, ja que implica la redefinició de les seves expectatives una vegada l'adopció és un fet real i, en ocasions, l'elaboració d'un dol per no poder tenir fills naturals. Així mateix, per als nens adoptats encara és més difícil, perquè ells no ho han escollit i alhora arrossegueu l'estigma d'haver estat abandonats o desemparats. Per tant, l'adopció afectiva és un procés que requereix temps.

Un altre aspecte que hem de tenir present és que els nens adoptats poden tenir dificultats de vinculació afectiva, cosa que pot condicionar el procés adoptiu. No obstant això, es pot facilitar l'adopció si l'acompanyem en el procés de cicatrització emocional i, a curt termini, som capaços de postergar i flexibilitzar les necessitats emocionals envers el fill adoptat.

La resiliència

Un cop es dugui a terme l'adopció afectiva, aquesta afavorirà que el nen sigui resilient; és a dir, que tot i haver sobreviscut a una situació traumàtica, aconseguirà recuperar-se i convertir-se en una persona sana i capaç d'establir vincles amb la família adoptiva i amb el seu entorn.

ACOLLIMENT

L'Administració es fa càrrec d'infants que passen per una situació difícil quan la seva família no en pot tenir cura. Aquests nens necessiten mentrestant una família que els proporcioni un entorn on puguin créixer i desenvolupar-se. Aquestes famílies són les famílies d'acolliment.

Aspectes que cal tenir present

En l'acolliment hi ha dos factors importants: la temporalitat i les visites als pares biològics.

El caràcter temporal de l'acolliment mai s'ha d'obviar. Malgrat això, aquestes relacions poden allargar-se en el temps i la seva qualitat pot ser molt significativa en la vida emocional del nen.

Pel que fa a les visites als pares biològics, els nens poden tenir sentiments ambivalents i conductes contradictòries. És fonamental ajudar-los en aquestes situacions, però sense parlar de forma pejorativa o condescendent dels pares biològics.

Un altre aspecte important, és el paper de l'escola en l'adaptació d'aquests nens. Els docents poden ajudar els infants a adaptar-se a l'entorn de l'escola i a desenvolupar les habilitats de relació social que poden estar afectades. La coordinació entre la família, l'escola i els professionals implicats és fonamental per al bon desenvolupament d'un nen en situació d'acollida.

Contes infantils recomanats: per tractar adopció en general recomanem *Anem a buscar l'Aruna*, de Lourdes Alsius; *Torna'm a explicar la nit que vaig néixer*, de Jamie Lee Curtis; *La història de l'Ernest*, de Mercè Company, i *Mi maravillosa historia de adopción*, d'Amelia Rodríguez; per tractar l'acolliment són d'utilitat els contes *Busco una mare!*, de Gemma Lienas i Rebeca Luciani, i *L'acolliment de la Maria: un conte per llegir amb tota la família*, de Meritxell Margarit; per abordar diferències racials o ètniques aconsellem dos contes de David Mckee titulats *Negros y Blancos* i *Elmer*.

DISCAPACITAT

La convivència dels infants amb altres companys o companyes que tenen algun tipus de discapacitat és un fet força habitual avui en dia, tant a dins com a fora de l'escola.

Acceptar i normalitzar la discapacitat

La discapacitat no ha de ser superada, sinó assumida. Educar en el valor de l'acceptació de la diferència, també en aquest àmbit, és fonamental. Cal fer-los conscients que tothom té les seves pròpies limitacions i dificultats a la vida. Tots i totes tenim unes característiques concretes que ens fan únics, però alhora compartim moltes coses amb la resta de les persones. Hi ha qui és més bo en algun camp -en l'àmbit acadèmic, artístic...- i hi ha qui ho és en altres camps -esportiu, de relacions socials... El més important és que tothom pugui desenvolupar al màxim les seves capacitats i que respecti els ritmes propis que tots tenim. Un entorn estimulant i unes bones relacions interpersonals influiran positivament en el desenvolupament dels infants amb discapacitat.

La discapacitat com una font d'enriquiment social

Donem valor a allò que la gent amb discapacitat pot transmetre i aportar en el projecte d'una societat canviant. Entendre la discapacitat com una forma d'enriquir-nos és una manera de construir un món més plural on tothom aporta les seves característiques particulars.

Contes infantils recomanats: *El cassó del Gerard*, d'Isabelle Carrier; *Què li passa a aquest nen?: una guia per a conèixer els nens amb discapacitat*, d'Àngels Ponce i Miguel Gallardo, i dos contes de Verena Ballhaus i Franz-Joseph Huainigg titulats *Ens entenem a cegues* i *Parlem amb les mans*.

• GUIA PER A EDUCADORS

OBJECTIUS CURRICULARS

Familium és un instrument útil per treballar durant l'etapa de primària les competències i els objectius de les àrees següents:

- Àrea de llengua
- Àrea d'educació per al desenvolupament personal i la ciutadania

Cicle inicial i mitjà

El conte joc és una eina que ajuda a assolir les diverses competències de l'àrea de llengua. Serveix de suport en l'aprenentatge i la consolidació de la lectoescriptura.

Les activitats proposades en el conte comporten la participació activa de l'alumnat, propiciant la interacció, l'escolta atenta i la producció de discurs oral.

El contingut és de caràcter emocional i facilita al docent que els alumnes puguin elaborar i expressar idees, opinions i sentiments, construint així el propi pensament.

Conté exercicis que permeten relacionar i integrar els conceptes treballats.

D'altra banda, s'ofereixen espais on el nen pot escriure i dibuixar, la qual cosa afavoreix el paper actiu i la capacitat expressiva i creativa.

El dibuix de la pròpia família li permet projectar les seves experiències vivencials, tant relacionals com afectives. És un exercici bàsic que facilita la integració dels nous conceptes des de la seva experiència personal.

En el conte s'entrena tant la lectura i la comprensió lectora com l'escriptura en demanar a l'alumne que descrigui el seu model familiar. *Familium* reflecteix la realitat social i s'acosta al món dels nens. Les diferents històries són fàcilment

identificables pels alumnes i els ajuden a viure la llengua escrita com un mitjà per entendre els altres i a un mateix.

El conte joc facilita el plantejament de noves qüestions i incita a la reflexió, alhora que estimula la capacitat d'abstracció i de raonament a l'hora d'extreure'n conclusions.

Cicle superior

La lectura del conte i les activitats proposades en aquesta guia facilita als docents la tasca a l'hora de treballar les competències de l'àrea d'educació per la ciutadania.

Famílium presenta diferents models familiars i tracta temes com la mort, l'homosexualitat, el divorci, la sexualitat i la reproducció, l'adopció, l'acolliment, la igualtat de gènere, la discapacitat, la immigració i el desenvolupament emocional. El conte serveix com un primer contacte a l'hora d'abordar als temes amb l'objectiu de treballar la part emocional i actitudinal que faciliti l'adaptació dels alumnes com a individus d'una societat plural i els ajudi a desenvolupar la intel·ligència emocional.

Posteriorment a la guia, proposem activitats complementàries per treballar:

- Acceptar i gestionar les emocions.
- Desenvolupar sentiments d'empatia i respecte cap als altres, independentment que tinguin característiques diferents a les seves.
- Acceptar la diversitat cultural i personal com a font d'enriquiment.
- Desenvolupar actituds favorables a la superació dels prejudicis.
- Aprendre a escoltar els altres i aprendre a argumentar les seves opinions amb respecte.

Per a informació sobre els temes, els mestres trobaran ajuda a l'apartat "Com hem de parlar de...", desenvolupat a la guia per a pares i mares.

EDATS D'APLICACIÓ

El conte joc està pensat per treballar-lo en una franja d'edat entre els sis i els dotze anys. En primer lloc, la complexitat del text està adaptada de manera que es pugui aplicar als més petits. Això no obstant, quan s'apliqui a nens de sis

anys caldrà que la mestra hi ajudi molt, ja que el text està escrit en lletra d'impremta. En segon lloc, la versatilitat del conte permet treballar els continguts amb els més grans. Per tant, la funció dels educadors consistirà a adaptar-se a les diferents franges d'edat i graus de maduresa mental i emocional.

COM TREBALLAR FAMÍLIUM

L'aplicació de *Famílium* a l'aula requereix grups que no siguin gaire nombrosos (màxim quinze persones). L'activitat es realitzarà de forma grupal i s'afavorirà la participació i la cooperació. En funció de l'edat, el mestre augmentarà o disminuirà el nivell de complexitat i plantejarà qüestions que impliquin més o menys grau de raonament i abstracció per part dels alumnes. Pel que fa el rol del docent, abans de plantejar els objectius de l'exercici i adaptar-se a les expectatives dels alumnes, analitzarà quines són les pròpies expectatives i quins temes li poden resultar més difícils d'abordar. És bàsic reforçar en tot moment les actituds de tolerància i respecte. A la vegada, ha d'assegurar factors de protecció per als alumnes més desafavorits i fomentar el respecte per la privacitat de la història personal de cada infant. Tot i que s'ha de facilitar la participació de tothom, aquesta participació serà sempre voluntària. Com a conseqüència del contingut emocional de l'activitat, el mestre serà flexible amb aquells alumnes que es mostrin reticents i mostrin actituds defensives. Si es dona el cas que un nen s'oposa a l'activitat de forma defensiva, se li permetrà quedar-se en segon pla, però a la vegada es procurarà que no obstaculitzi l'activitat dels altres.

Cicle inicial i mitjà

En aquests cursos el conte es pot treballar entre quatre o cinc classes. No deixa de ser un temps orientatiu ja que el docent l'adaptarà en funció de les característiques de cada grup d'alumnes i del seu ritme de treball.

Per treballar *Famílium* es poden seguir diferents passos.

Abans de l'aplicació del conte joc, es demanarà als alumnes que intentin explicar què és una família. El mestre ajudarà els alumnes plantejant la pregunta: "Quines persones formen una família? Les respostes s'apuntaran a la pissarra o en algun altre suport visual.

Seguidament, es faran les activitats del conte joc seguint les instruccions que s'indiquen al principi. Es llegirà primer el text i després buscaran la il·lustració que pertany al text. A la vegada, els alumnes marcaran les respostes a la part interior de la solapa, on han de relacionar la cara de cada nen de les històries amb el seu nom. Quan tots hagin acabat, es miraran els resultats amb el mestre. Arribats a aquest punt, és interessant posar una tasca per fer a casa, per treballar amb la família. Proponem el següent:

Benvolguts pares i mares,

Aquesta setmana estem treballant a classe els diferents models familiars. Per facilitar la tasca, podeu ajudar els nens a respondre les següents preguntes en família:

- *Quines persones formen la teva família?*
- *Creus que totes les famílies estan formades per les mateixes persones?*
- *Totes les famílies es formen de la mateixa manera?*
- *Quines famílies coneixes diferents de la teva?*
- *Creus que és important per quines persones està formada una família?*

El pròxim dia es compartiran les respostes i el mestre explicarà els diferents models familiars que es troben al final del conte. I es relacionarà cada personatge amb el model familiar que té.

A continuació, es farà el dibuix de la pròpia família. Després, l'alumne intentarà identificar quin model de família té i n'escriurà característiques típiques (menjars, costums, etc.).

L'últim dia, els mestres penjaran tots els dibuixos a la paret i tornaran a plantejar la pregunta inicial "Què és una família?". Les respostes s'apuntaran de nou a la pissarra. Els alumnes posaran en comú els diferents coneixements adquirits. El mestre realitzarà el tancament de l'activitat i l'aclariment de dubtes. Demanarà als alumnes un intercanvi d'impressions i facilitarà un espai per expressar emocions. Els alumnes que vulguin podran explicar la seva experiència personal. Se'ls pot ajudar amb qüestions com ara: "què és allò que més m'ha agradat?; què és el que més m'ha molestat?; com em sento ara?; hi ha alguna cosa que em preocupi?...". L'objectiu principal en acabar és que als nens els hagi quedat clar que no hi ha una única forma de ser família.

Cicle superior

En el cicle superior el temps per llegir el conte serà d'una classe. Primer el docent plantejarà quines persones formen una família i si coneixen famílies diferents de la seva. Tot seguit es relacionarà cada text amb la il·lustració corresponent. S'aniran marcant les respostes a la solapa, en què s'ha de relacionar cada personatge amb el seu nom. En acabar, es compartiran les respostes, es treballaran els diferents models familiars i s'identificarà quin model familiar té cada nen de la història. Es donarà un temps per argumentar opinions sobre els diferents temes i per escoltar la resta de companys.

A partir dels temes que evoca el conte, proposem que les pròximes classes es dediquin a les activitats complementàries

Activitats complementàries

Activitat 1. Els models familiars

Objectiu. Aprendre a argumentar, identificar les actituds de discriminació i fomentar el desenvolupament d'actituds de respecte davant dels diferents models familiars.

Direcció de l'activitat. A partir d'haver treballat els models familiars, els alumnes hauran de contestar la pregunta: *creieu que és important per quines persones està formada la família?, quines actituds ens podem trobar que mostra la gent davant els diferents models familiars?*

Els alumnes es dividiran en grups petits i després cada grup haurà d'argumentar les seves respostes i rebrà el feedback de la resta d'alumnes i del docent.

Activitat 2. Formar una família

(adaptada dels jocs d'interacció de Klaus Vopel).

Objectiu: prendre consciència del tipus de família que desitjarien i experimentar diferents aspectes de la dinàmica relacional.

Direcció de l'activitat:

L'activitat proposa formar la família que desitgin en quinze minuts. Decidiran quins companys formaran la família i quin paper farà cada un dins la família. Després s'asseuran i tindran quinze minuts més per respondre les següents preguntes:

- Com us heu reunit?
- Qui us ha escollit?
- Heu estat rebutjats per algú?
- Esteu contents amb la vostra família?
- Per què heu escollit determinats nens per fer determinats papers?
- Quin model de família sou?

Els nens que no formen part de cap família es reuniran i faran un intercanvi d'impressions sobre el seu estat d'ànim i sobre si estan contents de no pertànyer a cap família.

Per finalitzar es compartiran les respostes entre tota la classe.

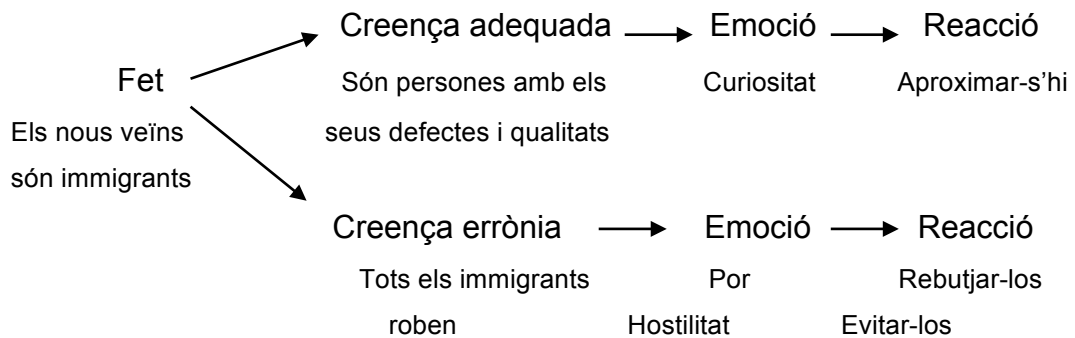
Activitat 3. Les creences errònies, les suposicions errònies i els estereotips

Objectiu: Qüestionar-se les creences errònies, ser conscients que repercurteixen en les emocions i identificar estereotips i prejudicis.

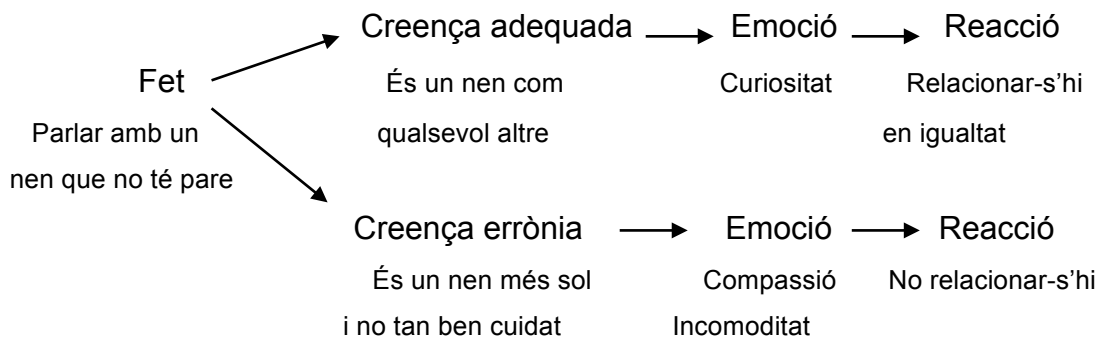
Direcció de l'activitat: Una creença és allò que es creu que és cert. En aquesta activitat els alumnes aprendran a qüestionar les seves creences i a identificar quines són més adequades. Alhora prendran consciència de com les creences influeixen les seves emocions i els seus comportaments.

Se'ls demanarà que en grups petits apuntin totes les creences que tinguin sobre algun tema. Aquesta activitat es pot utilitzar per treballar tots els continguts del conte joc. Després el docent escollirà una creença adequada i una d'inadequada i ho exemplificarà a la pissarra. Per exemple:

- La família d'immigrants

- La família monoparental

3

A continuació, s'explicarà als alumnes què són les suposicions errònies. Per exemple, "existeix la força de la gravetat" és una suposició certa que hem pogut demostrar. En canvi, hi ha altres suposicions que donem per certes sense ser demostrades. Per exemple, "els nens que treuen males notes són poc intel·ligents (les dificultats d'aprenentatge no estan lligades a una capacitat intel·lectual inferior).

Quan un grup nombrós de persones comparteix una sèrie de supòsits es creen els estereotips.

Arribats en aquest punt, se'ls demanarà que, en grups, facin una llista d'estereotips que hagin sentit a casa o fora de casa. Per exemple, "tots els immigrants roben, tots els nens que ploren són uns covards, etc.".

Tot seguit es compartirà la llista amb la classe i es qüestionaran alguns estereotips i es parlarà sobre el perill de les generalitzacions: "la persona que diu que tots els immigrants roben, coneix tots els immigrants?", "un nen que a

vegades plora significa que es comportarà sempre amb covardia davant totes les situacions? “expressar les emocions és signe de covardia?”.

• ALTRES ÀMBITS D'APLICACIÓ

Famílium és fàcilment adaptable a contextos clínics i d'atenció a la infància. Pot resultar un instrument útil per a psicòlegs clínics, per a l'EAI (Equip d'Atenció a la Infància i Adolescència) o per a serveis d'adopció i acolliment infantil, entre d'altres.

• BIBLIOGRAFIA RECOMANADA

BISQUERRA, RAFAEL (COORD.); PUNSET, EDUARD; MORA, FRANCISCO; GARCÍA NAVARRO, ESTHER; LÓPEZ-CASSÀ, ÈLIA; PÉREZ-GONZÁLEZ, JUAN CARLOS; LANTIERI, LINDA; NAMBIAR, MADHAVI; AGUILERA, PILAR; SEGOVIA, NIEVES; PLANELLS, OCTAVI. *Com educar les emocions? La intel·ligència emocional en la infància i l'adolescència*. Esplugues del Llobregat (Barcelona): Hospital St. Joan de Déu, 2012

CARRILLO, I. *¿Es posible educar en valores en familia?* Barcelona: Graó, 2007

CYRULNIK, B. *Los patitos feos. La resiliencia: una infancia infeliz no determina la vida*. Madrid: Gedisa, 2002

CYRULNIK, B. *El murmullo de los fantasmas*. Madrid: Gedisa, 2003

DOMENECH BRESKA, ANA. *Guia sobre l'acolliment familiar*. Institut Català de l'Acolliment i l'Adopció. Generalitat de Catalunya.

ESSOMBA, M.A. *10 ideas clave: la gestión de la diversidad cultural en la escuela*. Barcelona: Graó, 2008

GIMÉNEZ, J.A. *Indómito y entrañable: el hijo que vino de fuera*. Madrid: Gesida, 2010

GIMENO, A. *La familia: el desafío de la diversidad*. Barcelona: Ariel Psicología, 1999

GOLOMBOK, S. *Modelos de familia. ¿Qué es lo que de verdad cuenta?* Barcelona: Graó, 2009

GUIA, A. *Nadie es extranjero*. Picanya: Edicions del Bullent, 2007

JOHNSON, J.R. I COL. *Cuentos para enseñar a tus hijos a entender el divorcio*. Barcelona: Paidós Ibérica, 2002

KROEN, W.C. *Como ayudar a los niños a afrontar la pérdida de un ser querido: un manual para adultos*. Oniro, 2011

LUCAS, P I LEROY S. *El divorci explicat als nostres fills*. El Aleph: 2003

LÓPEZ, F., DíEZ, M., MORGADO, B. I GONZÁLEZ, M.M. *Educación Infantil y diversidad familiar*. En GARCÍA M.P. I CARRASCO, M.J.(eds.). *XXI Revista de Educación*. Huelva: Universidad de Huelva, 2008

NARDONE, G., GIANOTTI, E I ROCCHI, R. *Modelos de familia: conocer y resolver los problemas entre padres e hijos*. Barcelona: Herder, 2003

PICHARDO, J.I. *Entender la diversidad familiar: relaciones homosexuales y nuevos modelos de familia*. Barcelona: Bellaterra, 2009

PLATERO, L. *Transexualidades*. Barcelona: Bellaterra, 2014

SÁNCHEZ, M.O. *Igualdad sexual y diversidad familiar: ¿La familia en crisis?* Alcalá de Henares: Universidad Alcalá de Henares, 2010

VOPEL, K.W. *Juegos de Interacción para niños y preadolescentes: sentimientos, familia y amigos*. Madrid: CCS, 1997

ASSOCIACIONS I PÀGINES WEB D'INTERÈS A: www.familium.cat

Carla Subirós i Sanllehí

(col·legiada 15.230 del Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya)